

Shrnutí dosavadního poznání a přístupů v oblasti prezentace historické kulturní krajiny

(výstup aktivity 1803A01)

V rámci aktivity 1803A01 bylo provedeno shrnutí dosavadního poznání a přístupů v oblasti prezentace historické kulturní krajiny. Způsoby prezentace historické kulturní krajiny zahrnují audiovizuální (radio, podcast, dokumentární film, fotografie, malba, vizualizace), orální (báje, pověsti, občanské vzdělávání), hmotné (naučné stezky, výstavy), literární (knihy, články, webové prezentace). Byly shromážděny a prostudovány různé formy prezentace. Příklady jsou uvedeny níže.

BÁRTA Jaroslav, ČORNEJ Petr, DEJMALOVÁ Kateřina. Místa hodná paměti. Jaroslav Bárta Studio JB, Lomnice nad Popelkou, 2002.

Fotografická publikace přináší atraktivní záběry z několika desítek míst, z nichž většinu lze považovat za historickou kulturní krajinu nebo její významové jádro (hlavní dominanta v krajinném prostředí). Význam lokality dokládají zlomové historické okamžiky a citace dobových dokumentů nebo literatury.

BEŇKOVÁ, Veronika, ČINČERA, Jan. Prožitkové naučné stezky jako prostředek environmentální interpretace krajiny. Envigogika 2010/V/2 - recenzovaný článek. Dostupný https://www.researchgate.net/publication/273216596_Prozitkove_naucne_stezky_jako_prostredok_environmentalni_interpretace_krajiny.

Inspirační zdroj k tématu interpretace krajiny, atraktivní zážitkové naučné stezky jako inspirace pro prezentaci historické kulturní krajiny.

Bohové a mýty staré Evropy. Režie: Karel Kopš. Česko. 2014. 3 h 35 min. Dostupné na <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10367432180-bohove-a-myty-stare-evropy/dily/>

Dokumentární seriál. S Václavem Cílkem na hranici mezi bájemi, historií a minulostí.

DOLEJŠ, M.; MEYER, P.; JELEN, J.; KUČEROVÁ, S. R. (2015): Vizualizace zaniklých pracovních táborů na Jáchymovsku: projekt Svornost. Klaudyán, 12/2015, č. 2, s. 42–47. Dostupné na http://www.klaudyan.cz/dwnl/201502/2015_2_2_42-47_Dolejs%20et%20al.pdf

Počítačová vizualizace je, s ohledem na její bezprostřednost a názornost, jedním ze stále častěji využívaných nástrojů pro přiblížení proměn místní krajiny širší veřejnosti. Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (dále PŘF UJEP) byla v druhé polovině roku 2014 oslovena spolkem Politictí vězni.cz (<http://www.politictivezni.cz/>) s ideou vizualizace zaniklého pracovního tábora Svornost nacházejícího se v blízkosti severočeského Jáchymova. Místa, kde kdysi stával tábor, byla v té době pokryta náletovou dřevinou. Prvků, které by odkazovaly na minulou funkci prostoru jako pracovního tábora (např. skryté betonové základy), nebylo mnoho. Údaje, které by posloužily k následné tvorbě 3D modelů, proto nebylo vždy možné získat přímým zaměřením existujících objektů v terénu. Vlastní tvorba modelu tedy vyžadovala asistenci historika při zajištění dobových dokumentů, náčrtů, popisů a očitých svědectví, ze kterých by bylo možné odvodit a co možná nejlépe vizualizovat prostor v jeho podobě v 50. letech 20. století. Zároveň byla nezbytná odbornost geografa a geoinformatika pro jeho schopnost pracovat s prostorovými daty ve specializovaných počítačových programech, pomocí nichž měl být vytvořen obraz někdejší podoby tábora. Na tomto úkolu téměř rok pracoval projektový tým složený ze studentů PŘF UJEP vedených zkušenými školiteli pod záštitou laboratoře CEVRAMOK. Práce na rekonstrukčním modelu byly součástí speciálního kurzu na katedře geografie PŘF UJEP.

HEJTMÁNKOVÁ, Tereza, KULICH, Jiří. Interpretace krajiny: Umíme číst v krajině, víme, kde jsme doma? Hradec Králové: Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – SEVER, Brontosaurus Krkonoše p.s., 2014. ISBN 978-80-86838-50-2.

Inspirační zdroj k tématu interpretace krajiny, zejména první část věnovaná osobní interpretaci krajiny může být přínosná při tvorbě lektorovaných edukačních programů s cílem

prezentovat a předávat hodnoty historické kulturní krajiny vybrané cílové skupině „tváří v tvář“.

HAVLŮJOVÁ, Hana, CHARVÁTOVÁ, Kateřina, KLAPKO, Dušan, VESELÁ, Martina, WIZOVSKÝ, Tomáš a kol. Památky nás baví: Katalog výstavy k projektu Vzdělávací role národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR. Praha: Národní památkový ústav, 2014, s. 113 – 120. ISBN 978-80-905631-1-7.

V kapitole „Každá ruka pomáhá aneb Zámecký park na vlastní kůži“ autor v rámci příkladu dobré praxe popisuje možný způsob práce s hodnotovým postojem místní komunity k přírodně krajinářskému parku u zámku v Hradci nad Moravicí, a to prostřednictvím dobrovolnických prací v parku. Upozorňuje na smysl opakujícího se programu s edukativními prvky, při kterém se postupně obnovují a udržují jednotlivé historické lokality a pamětní místa v parku.

HUDEC, Petr, KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. Způsoby edukačního využití památek zahradního umění: odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-029-0.

Inspirační zdroj k tématu interpretace krajiny, zejména kapitoly věnující se dramaturgii programů a způsobům interpretace mohou být inspirační a přenositelné při tvorbě edukačních programů v historické kulturní krajině.

HUDEC, Petr, KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. Způsoby prezentace památek zahradního umění: odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-028-3.

Inspirační zdroj k tématu interpretace krajiny, možná přenositelnost při tvorbě edukačních programů v historické kulturní krajině.

HUDEC, Petr a kol. Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění: odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži. Praha: Národní památkový ústav, 2016. ISBN 978-80-7480-067-2.

Inspirační zdroj k tématu interpretace krajiny, možná přenositelnost při tvorbě lektorovaných edukačních programů, a k nim doprovodných edukačních pomůcek v historické kulturní krajině.

HOKR Vladimír a kol. Paměti Vitorazska. Novohradská občanská společnost 2003. ISBN 80-239-0604-6.

Průvodce cyklostezkou v pohraniční oblasti, která je turisticky atraktivní, zároveň je zajímavá z pohledu památkové péče. Cyklotrasa prochází prohlášenou KPZ Novohradsko a navrženou KPZ Vitorazsko. Kromě historických a zeměpisných informací je text zpestřen i místními pověstmi.

JELEN, J., KUČERA, Z., KUČEROVÁ, S. (2016): Dědictví uranové těžby na Jáchymovsku se opět připomíná. Klaudyán, 12/2016, č. 1, s. 7-9. Dostupné na [http://www.historickageografie.cz/files/files/Zprava_%20Jachymov_ZK02\(1\).pdf](http://www.historickageografie.cz/files/files/Zprava_%20Jachymov_ZK02(1).pdf)

Jáchymovské peklo znovu ožívá. Pojem, který je v posledních letech známý stále většímu počtu lidí a skrývá v sobě mnoho významů, odkazuje na nepříliš vzdálenou historii těžby uranových rud a připomíná osudy zdejších vězňů, jež by neměly být zapomenuty. Tradiční vzpomínková akce se koná pravidelně každý rok v květnu. V roce 2018 ji již po devětadvacáté uspořádala místní pobočka Konfederace politických vězňů v Karlových Varech.

KINTZL, Emil, FISCHER, Jan. Zmizelá šumava; Kniha Zlín; 2015; s. 160; ISBN 978-80-7473-297-3

Kniha Zmizelá Šumava vypráví 21 příběhů o životě a místech, která na dnešních mapách Šumavy už nenaleznete. Do osudů obyvatel na pomezí českoněmecké hranice totiž nemilosrdně zasáhly „velké“ dějiny 20. století, nejprve obě světové války, poté odsun německých obyvatel, neprodyšné uzavření hranice a vytvoření vojenského výcvikového prostoru Dobrá voda, kterému musely ustoupit nuceně vysídlené obce i osady.

KOŘISTKA, Adam. Možnosti využití nových technologií v zobrazování krajiny v prostorovém plánování. Diplomová práce, Zahradnická fakulta, Mendelova univerzita v Brně, 2018.

Diplomová práce se věnuje zkoumání soudobých zobrazovacích metod a jejich potenciální uplatnění v prostorovém plánování. Motivem je rychlý rozvoj možností vizualizace a otázka efektivního navrhování. Interpretační metody, jež skýtají nejlepší možnosti uplatnění, jsou dále prověřovány a aplikovány v návrhové části.

KREJČIŘÍK, P., DROCHYTKOVÁ, J. Zahradní síť. Marketing a management zahrad. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2015. 87 s. ISBN 978-80-7509-392-9.

Zahrady mohou být řízeny moderními postupy managementu a marketingu, obrací se k trvale udržitelnému turismu se zapojením místní komunity, což vede k dlouhodobému přínosu nejen zahradám, ale také dané lokalitě- podpora místní ekonomiky, kultur, tradic, výrobků. S využitím znalostí o chování návštěvníků, jejich vnímání zahrady jako služby, s využitím správné propagace, interpretace, s uměleckým citem a znalostí historie, rostlin a technologií péče o zahradu, můžeme zahrady řídit jako turistický cíl a zároveň nebo právě proto je udržovat, ochraňovat, obnovovat, rozvíjet a přinášet porozumění jejich hodnotě široké veřejnosti. V práci jsou popsány metody řízení zahrad v cizině a 10 let zkušeností svedením Bylinkové zahrady Tíře Chmelař ve Valticích. Na základě těchto poznatků zde předkládáme možné způsoby využití zahrad, jejich inovace, propagaci, zadání pro prezentaci zahrady, využití a získávání finančních zdrojů pro chod a rozvoj zahrady a v neposlední řadě zapojení do sítě zahrad, jež je jedním z nejdůležitějších postupů při zapojení zahrady mezi atraktivní turistické cíle.

KREJČIŘÍK, P. Zahradní turistika - možnosti prezentace našich zahrad a parků. Zahrada - park - krajina: odborný časopis oboru zahradní a krajinářská tvorba. 2014. sv. 24, č. 2, s. 44-45. ISSN 1211-1678.

Zahradní turistika je nový fenomén pro využití zahrad a parků. V zahraničí se dnes používají vedle klasických tištěných průvodců i mobilní aplikace pro telefony a tablety využívající QR kódů a lokací pomocí GPS. Článek přináší praktické poznatky ze zahrad a parků ve Velké Británii a Rusku.

MIKŠÍČEK, Petr: Zmizelé Sudety / Das Verschwundene Sudetenland; Antikomplex z.s. a kolektiv autorů; 2004; s. 658; ISBN: 978-80-86125-73-2.

Kniha Zmizelé Sudety vydaná sdružením Antikomplex mapuje různé oblasti Čech a Moravy, kde došlo po roce 1945 k vystěhování německé menšiny. Především pohraniční oblasti prošly hlubokými změnami v důsledku vysídlení původních a přesuny ostatních obyvatel. Kniha kromě popisu poválečného osudu kulturní krajiny a obcí, z nichž řada zcela zanikla, přináší i unikátní srovnání historických a současných fotografií míst, které určovaly a určují typický ráz dané oblasti.

MORÁVEK, Petr a kol. Stezkami zlatonosných revírů Čech a Moravy. Česká geologická služba, Praha 2017. ISBN 978-80-7075-914-1.

Průvodce po lokalitách těžby zlata v ČR popisuje historii jednotlivých revírů včetně popisu dochovaných částí. Lokality pozoruhodné jako reliktní těžební krajiny jsou doplněny popisem současné prezentace, obvykle formou naučné stezky nebo muzejní expozice.

Naučná stezka Jáchymovské peklo

Okolím lázeňského Jáchymova vede naučná stezka připomínající život tisíců politických vězňů z blízkých pracovních táborů při uranových dolech. Naučná stezka Jáchymovské peklo měří 8,5 km a má 12 zastávek, na nichž informuje nejen o uranových dolech a lágrech, ale okrajově také o krušnohorské přírodě a ekologii. První informační tabule je umístěna u kostela sv. Jáchyma.

Naučná stezka zapomenuté pohraničí. Dostupné na <http://zapomenute-pohranici.cz/stezka.html>

Trasa naučné stezky začíná na vrchu stolové hory Děčínský Sněžník u rozhledny. Celou stolovou horu lze obejít po stezkách s výhledy na všechny světové strany. Dále naučná stezka pokračuje přes obce zaměřené především na rekreaci: Sněžník, Ostrov, Rájec, osadu Nový Dvůr, Petrovic a Krásného Lesa. V této části probíhá trasa lesnatým územím s pískovcovými městy ležící v CHKO Labské pískovce. Vysoká přírodní hodnota je patrná i z toho, že v sousedství se nachází PR Rájecké rašeliniště a protíná i PR Niva Olšového potoka. V obci Petrovice přechází trasa naučné stezky a cyklostezky do Přírodního parku Východní Krušné

hory. Krajinový ráz se mění, vzrostla plocha bezlesí využívaného jako extenzivní horské pastviny. Z přírodních zajímavostí této části je nejvýznamnější PR Špičák. Délka naučné stezky je přibližně 20km.

OCHOTA, Mary-Ann. Hidden Histories: A Spotter's Guide to British Landscape. Frances Lincoln, London, 2016. ISBN 978-0-7112-3692-9.

Skryté dějiny: Stopařův průvodce po anglické krajině. Populární reportérka a archeoložka vysvětluje na bohatě ilustrovaných příkladech různé formy častých znaků historické kulturní krajiny, které jsou stopami pravěkého, středověkého i novověkého vývoje krajiny a osídlení. Pozornost je věnována např. členitému reliéfu, komunikacím, stromům a alejím, urbanismu a architektuře venkovských sídel, toponymům apod.

PTÁČEK, Ladislav; RŮŽIČKA, Tomáš (ed.). Jak pře(d)kládat svět: Základy dobré interpretace. Brno: Nadace Partnerství, 2012. ISBN 978-80-904918-5-4.

Inspirační zdroj k tématu interpretace krajiny, zejména kapitoly věnované formám, zpětné vazbě a plánování interpretace místního dědictví.

Sdružení Antikomplex - webová prezentace; Dostupné na <http://www.antikomplex.cz/>

Hnutí Antikomplex se zabývá zvýšením všeobecné povědomosti o odsunu sudetských Němců a existenci zaniklých obcí spojených s tímto odsunem a tvořících velmi specifickou historickou kulturní krajinu nejen v oblasti našeho pohraničí. Hnutí se zabývá vzděláváním společnosti formou přednášek, výstav, vydáváním knih či vlastní webovou prezentací.

SEMOTANOVÁ, Eva. Nejenom prstem po mapě. Český rozhlas - Vltava. 13. březen 2017. Dostupné na <https://vltava.rozhlas.cz/eva-semotanova-nejenom-prstem-po-mape-5342340>

Profesorka Eva Semotanová, historička a ředitelka Historického ústavu AV České republiky k tématu historická geografie, historické krajiny a dějin kartografie.

SHEPHEARD, Paul. Pěstěná divočina neboli Co je krajina? Archa, Zlín 2016. ISBN 978-80-87545-41-6.

Kniha anglického spisovatele nabízí různé pohledy na hledání vlastního vztahu k určitým krajinám různého typu – přírodním, kulturním, sídelním i asociativním. Inspirativní četba pro možnosti prezentace historických poznatků a jejich souvislostí, ve vazbě na současnost.

SPURNÝ, M. et al. Proměny sudetské krajiny; Nakladatelství Českého lesa; 2006; s. 238; ISBN: 80-86125-75-0

Na studiích v této publikaci se podílely dvě desítky lidí, kteří se soustavně a do hloubky zabývají tzv. sudetskou krajinou a společností – od ekologů přes architektu urbanisty až po literární vědce. Proměny sudetské krajiny umožňují seznámení se zasvěcenými úvahami o proměnách architektury, přírody i společnosti v kraji, který dodnes hledá svoji tvář. Kniha je zásadním prohloubením poznání minulých i současných problémů jedné třetiny naší země, o něž občanské sdružení Antikomplex dlouhodobě usiluje.

STŘÍTESKÝ, I., JILJÍK, J., KREJČIŘÍK, P. Lednický park vypravuje. [online]. 2013. URL: <http://www.skyfilm.cz/dokoncene-porady/lednicky-park-vypravuje/>

Dokumentární film o obnově zámeckého parku v Lednici. Film získal ocenění na festivalu Ekofilm.

TOMÁŠEK, M. Prezentace: Máchův krajinopis a my. Brno: Obec spisovatelů. [2010-11-11-2010-11-12].

VAŠÍČEK, Radovan. Interpretace hodnot krajiny. Diplomová práce, Zahradnická fakulta, Mendelova univerzita v Brně. Dostupná na https://is.mendelu.cz/zp/index.pl?podrobnosti_zp=57017

Diplomová práce na téma interpretace hodnot krajiny navrhuje na území Valašského Meziříčí a jeho okolí nejrůznější formy interpretace vedoucí k udržení a podpoření identifikovaných hodnot krajiny. Cíle práce lze rozdělit na provedení krajinářského zhodnocení, následně z něj vycházející identifikace hodnot střetů a problémů modelového území, a nakonec návrh architektonických i krajinářských úprav akcentující tyto hodnoty. Dále si autor stanovil svůj osobní cíl vytvořit nový způsob interpretace. Diplomová práce ukazuje, jakými ověřenými i novými způsoby lze krajinu České republiky interpretovat.

VELINSKÝ, Frederik. BRŮNA, Vladimír. Obrazy historické krajiny. Český rozhlas. 28.06.2003.

Co víme o tom, jak vypadala česká krajina na přelomu 18. a 19. století, v době těsně předcházející průmyslové revoluci a v jejích počátcích? Jsme o tom kupodivu zpraveni dost podrobně - vedle obrazů, kreseb či grafik našich umělců i díky vojenským kartografům. Obraz historické krajiny nám zachovaly mapy I. a II. vojenského mapování. Tento obraz v sobě nese informace, které zajímají vědce mnoha oborů; mohou nám pomoci zachránit či obnovit to, co jsme především ve 20. století zničili - krajinnou rovnováhu či chcete-li, ekologickou stabilitu. Informace ukryté v mapách stačí jen odhalit a patřičně interpretovat. Ale ze všeho nejdříve bylo nutné tyto mapy získat. V České republice byly k dispozici pouze v kopiích nevalné kvality - až do loňského roku. Právě vloni totiž dokončila Laboratoř geoinformatiky UJEP v Ústí nad Labem svou práci na vědecko-výzkumném projektu, nazvaném Identifikace historické sítě prvků ekologické stability krajiny. A právě o tomto projektu a starých mapách jsme hovořili s Vladimírem Brúnou.

Výstava Zmizelé Sudety

Sdružení Antikomplex. Putovní výstava srovnávacích fotografií předválečných a současných z historické kulturní krajiny Sudet.

Zapomenuté pohraničí. Režie: Jan Lengyel. Česko. 2001. 50 min. Dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=2zjj-1bh0qs>

Dokumentární film. Vzpomínky na historii jednotlivých zaniklých obcí v pohraničních oblastech České republiky.

ZATLOUKAL, P., KREJČIŘÍK, P., ZATLOUKAL, O. Lednicko-valtický areál, výstava s doprovodným programem. 6. 6. 2013 - 15. 4. 2014, Lednice, Valtice, Breclav / Langenlois, Wilfersdorf (CZ).

Lednicko-valtický areál, výstava s doprovodným programem. 36 panelů v česko-německém provedení. Vystaveno v Lednici, Valticích, Břeclavi v roce 2014 v Rakousku - Langenlois a Wilfersdorfu.

Zmizelá Šumava. Režie: Jeňýček Fischer. Česko. 2013, 31x7 min. Dostupné na <https://www.stream.cz/porady/zmizela-sumava>

Dokumentární seriál. Emil Kintzl se věnuje příběhům starých, dnes už zaniklých osad, které v bouřlivém 20. století zmizely z mapy tohoto drsného kraje.

Ztracené adresy. Režie: J. Tabery. Česko. 2012. Dostupné na <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10318042579-ztracene-adresy/dily/>

Vizualizace minulosti zaniklých lidských obydlí v porovnání se současností. Lidská historie je poseta příběhy vesnic, měst, osad i jednotlivých obydlí, které byly zplundrovány, vypáleny, srovnány se zemí a jejichž obyvatelé byli obvykle vyvražděni, dáni do otroctví... I v průběhu 2. světové války bylo mnoho měst i vesnic zlikvidováno. Ty se pak staly symbolem, mementem pro civilizaci i pro ty, jimž je vlastní terorismus na civilistech, absurdní a zvrácený ideologický postoj. Zničených vesnic za 2. světové války byla celá řada, co jim však bylo společné, je zvrácenost agresorů. Genius loci, který stále přetrvává, nedovolí jen tak projít kolem, přestože jsme prožili i dobu, kdy tato historie bývala různě upravována a kroucena kolem východní osy.